

Ю. Шемета, канд. іст. наук (Київ. ун-т)

ПРИМІЩЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА НА ПОЧАТКУ ЙОГО ІСНУВАННЯ: ОПИС БУДИНКУ З. С. САМОЙЛОВИЧА (1837 Р.)

У статті опубліковано опис одного із будинків, що орендувався Університетом Св. Володимира на початку його існування.

In the article the description of Z. Samoylivich's house leased by University of St. Volodymyr at the initial stage of it's existence is published.

Історія українських університетів, в тому числі, Університету Св. Володимира неодноразово ставала і ставатиме об'єктом досліджень та різного роду публікацій, до яких відносяться не лише спогади, документи й узагальнюючі праці, а й невеличкі розвідки, присвячені окремим частинкам університетського буття [9; 11].

Останнім часом збільшилось зацікавлення соціальною історією загалом, і тим, що пов'язане зі студентством різних навчальних закладів, зокрема: досліджуються звичайні життєві обставини і речі, що оточували викладача, й, особливо, студента минулого [10; 12; 13; 17], оскільки все це суттєво впливало на формування його як фахівця, та й, власне, самі можливості такого формування. Попри те, що значна кількість аспектів побутового щоденного життя молоді, яка навчалась, у різні часи та в різних обставинах, уже ставала предметом розгляду, завжди є нагода і можливості для поглиблення такого роду знань.

Університет починався, як відомо, за доволі складних обставин: його заснуванню передувало польське повстання 1830-1831 рр., невизначеність долі Кременецького (Волинського) ліцею, вагання і різні проекти щодо статусу майбутнього навчального закладу, перевезення "Волинських Афін" до Києва й готовність влади відкрити університет прямо на вулиці [2, с. 85]. Власного приміщення не мав – воно з'явилося вісьмома роками пізніше, а до того часу навчальний заклад розташовувався в кількох будівлях, що знаходилися, здебільшого, на Печерську та поблизу нього. Розкиданість приміщень створювала труднощі і для службовців навчального закладу, і для студентів.

Будівлі, що були, очевидно, з найкращих та найбільших у Києві [14, арк. 5] орендувалися у кількох власників, причому кожна з них, як правило, призначалася для певних справ. Так, навчання проходило у будинку І. Корта, бібліотека розташовувалась у будинку, що належав спадкоємцям купця Т. Бухтєєва, університетські присутственні місця – в домі М. Іванської, для хімічних лабораторій орендувалися дві кімнати у помешканні Г. Семенюти тощо [16, арк. 17-45]. З часом університет міг винаймати інші приміщення, проте більшість орендодавців залишалася незмінною аж до будівництва головного корпусу навчального закладу в 1842 р.

Одним із таких орендованих будинків став будинок поміщика з Чернігівщини підполковника З. С. Самойловича та флігель при ньому, що призначалися для приміщення Інституту казеннокоштных студентів, квартири інспектора студентів і його помічника, та економа, але згодом – для благородного пансіону при Київській гімназії, перевезених із Кременця бібліотеки, окремих кабінетів, фондушевого конвікту й Інституту землемірів. Дім збиралися орендувати ще тоді, коли не було остаточно вирішено питання із заснуванням університету, а планувалося перенесення до Києва саме ліцею, для якого трохи згодом в урочищі Клов мали збудувати спеціальне приміщення.

Будинок підполковника розташовувався у цій місцевості – на перетині вулиць Кловської та Бегічевського [6, арк. 41] (зараз, відповідно, Кловського узвозу та Ін-

ститутської вулиці). Згідно з умовами контракту, в оренду його здавали кредитори З. Самойловича, який таким чином покривав борг. Здавався "каменный корпус с деревянным флигелем с принадлежащими к оному службами и садом, состоящий в 1^й городе Киева части, по улице Кловской для помещения в оном принадлежащих Университету Св. Владимира и учрежденного при Киевской Гимназии Благородного пансиона" на три роки з 11 червня 1834 р. з платнею 4500 руб. на рік [4, арк. 263], сума ділилася навіпіл і виплачувалася раз у півроку. Надалі контракт продовжувався, при цьому до нього вносилися зміни: так, згодом туди було включено пункт про користування садом.

З 1835 р. у будинку розташовувався лише благородний пансіон гімназії, а казеннокоштные студенти тимчасово мешкали у будинку, орендованому у І. Корта. Проте у 1837 р., у зв'язку зі збільшенням їхньої кількості, пансіон було відселено, а "каменный дом о двух этажах с особым чистым деревянным флигелем по улице Бегичевской и каменным флигелем внутри двора, а также и служебными нежилыми строениями на дворе находящимися и садом" орендувався уже виключно під приміщення Інституту казеннокоштных студентів терміном на п'ять років – з 11 липня 1837 по 11 липня 1842 р., щоправда, вартість орендної плати зменшилася до 4000 рублів [4, арк. 282; 6, арк. 41-43]. За цей час змінився господар будинку: його відсудили у власність спадкоємці купця Т. Бухтєєва. Згодом університет змушений був наймати й інші будівлі для казеннокоштных студентів, а також пансіонерів [5, арк. 8-19].

У контракті вказувалися моменти, пов'язані із орендою та обов'язками орендаторів як міських жителів. Зокрема, будівля звільнялася від військового постю (це стосувалося усіх університетських приміщень та приміщень навчального відомства), дрібні ремонти чи переобладнання приміщень мали здійснюватися коштом університету, але частину ремонтних робіт у будинку і довкола нього (ремонт тротуарів) виконували самі власники; його потрібно було освітлювати світильниками (зсередини) і ліхтарями у святкові та урочисті дні (цей обов'язок університет брав на себе) тощо.

При укладенні орендного договору кожен будинок докладно описувався службовцями університету, проте у даному випадку такого опису здійснено не було, тому він був складений інспектором студентів підполковником М. Лінденом у 1837 р.

Інститут казеннокоштных студентів був призначений для того, щоб надати можливість бідній молоді, здебільшого, дворянського походження, нездатній платити на навчання, безоплатно вчитися, проживати, харчуватися, отримувати повне матеріальне забезпечення та забезпечення навчальними посібниками й інструментами. Проіснував до 1858 р., коли був скасований, а незаможні, або недостатні, студенти отримували на руки певну суму грошей, якою мали розпоряджатися так, щоб її вистачило на всі перераховані вище потреби. Опис будинку, що за своїм функціональним призначенням став, фактично, першим виключно гуртожитським приміщенням університету, з одного боку, є лише

однією із ілюстрацій історії побуту, з іншого, він дає змогу докладніше ознайомитися не лише із умовами, в яких проживати та готувалися до занять студенти у минулому, але й з особливостями міської побутової культури першої половини XIX ст.

Документ знаходиться у Державному архіві м. Києва у справі "О найме дома подполковника Самойловича для помещения фундушевого конвикта. 19.03.1834 –

12.01.1834" (443 арк.); складається із 7-ми аркушів in 2° кожен. При публікації документів застосовано сучасний правопис (крім слів, застарілий правопис яких підкреслює особливості документу) та, в окремих випадках, правила орфографії, стилістику оригіналу збережено. Текст супроводжується поясненнями застарілих і маловживаних слів та понять.

**Опись
Дому подполковника Самойловича занимаемому ныне
институтом казеннокоштных студентов Университета Св. Владимира**

12 Генваря 1837 года

Двери	№ 1 двойные, на завесах, с замком простым и с задвижками.
Крыльце	№ 1, со сходами и перилами; окошек глухих три.
Прихожая	№ 2 в ней двери двойные, на завесах, с задвижками и замком, требующие починки, окошек двое, на петлях, с задвижками, окон зимних двое, с одною форточкою, пол из сосновых досок, покрытый желтою масляною краскою.
Двери	№ 2 на петлях, двойные, с медным замком и двумя изломанными задвижками.
Двери	№ 3 одиночные, на петлях, с медным замком
Кладовая	№ 3 в ней окно глухое одно, и зимнее окно без двух стекол, пол из сосновых досок, покрытый желтою масляною краскою.
Печь	№ 1 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими вьюшками.
Зала	№ 4 в ней печи голландские № 2 ^ю и 3 ^ю со старыми железными дверцами, при каждой печке по двое и с принадлежащими вьюшками, окон 6 на петлях со старыми задвижками и с 6 ^ю зимовыми окнами, в окне № 8 одно стекло расколото, пол из сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Двери	№ 4 сняты с петель и находятся у дворника сего дома Иваненки.
Комната	№ 5, в ней окон двое, одно на петлях со старыми задвижками, а другое зимовое с форточкою, при сем окне внутренняя ставня на петлях с одним крючком, шкаф в стене, с двойными дверями на петлях и внутренним замком, пол из сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Печь	№ 4 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими вьюшками, из коих одна разбита.
Двери	№ 6 сняты с петель и находятся у дворника сего дома Иваненки.
Комната	№ 6, в ней двери полустеклянные, на петлях, с медными задвижками и таковым же замком, зимовые двери также полустеклянные забиты наглухо, в сей комнате окно одно, на петлях с задвижками и форточкою, в нем разбито одно стекло, пол из сосновых досок покрытый желтою масляною краскою
Двери	№ 9 сняты с петель и находятся у дворника сего дома Иваненки.
Комната	№ 7, в ней окон двое, на петлях с задвижками и одною форточкою, зимовых окон двое, с одною же форточкою и одним расколотым стеклом, при них внутренние ставни, пол из сосновых досок, покрытый желтою масляною краскою.
Печь	№ 6 голландская, со старыми железными двумя дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 10 одиночные, на петлях, с железным замком, забиты наглухо.
Комната	№ 8, в ней окон одно, на завесах, со старыми задвижками и зимовое одно, при нем находится внутренняя ставня, пол из сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Двери	№ 11 двойные, на петлях, с внутренним замком и испорченными задвижками.
Двери	№ 13 одиночные, на петлях со внутренним замком.
Двери	№ 12 сняты с петель и находятся у дворника сего дома Иваненки.
Комната	№ 9, при ней холодный чулан, окон глухих два с одною форточкою, без одного стекла, пол сосновых досок, покрытый желтою масляною краскою.
Печь	№ 9 голландская, с двумя старыми железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Сходы	№ 10, на них окошко одно, на завесах, со старыми задвижками, крыльце с перилами и одним полуокном глухим.
Двери	№ 14 двойные, на петлях, со старым замком и задвижками, забиты наглухо.
Комната	№ 12, в ней окон четыре на петлях с задвижками, зимовых окон также четыре, из них в окне № 19 и 20 форточки, окны сии без внутренних ставней, пол сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Печь	№ 8 голландская с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 16 сняты с петель и находятся у дворника сего дома Иваненки.
Комната	№ 13 с двумя колоннами, в ней окон четыре на петлях, со старыми задвижками, из них № 24 с форточкою, зимовых окон также четыре и одно с форточкою; сии окны без внутренних ставней, пол сосновых досок, покрытый масляною краскою.
Двери	№ 17 сняты с петель и находятся у дворника сего дома Иваненки.
Комната	№ 14, в ней окон три, на петлях, со старыми задвижками и с одною форточкою, зимовых окон два без внутренних ставней, пол сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Двери	№ 19 полустеклянные на балкон, на петлях, с задвижками и внутренним замком, зимовые таковые же глухие.
Печь	№ 5 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 18 сняты с петель и находятся у дворника сего дома Иваненки.
Двери	№ 5 и 7 двойные, на петлях, с медными задвижками, забиты наглухо.
Нижний этаж с парадного крыльца	
Двери	№ 1 новые, двойные, на петлях, с медными задвижками и такового же металла замком.
Коридор	№ 1, в нем четыре окошек, три полукруглых и одно квадратное.
Двери	№ 2 одиночные, на петлях, с медным замком.
Двери	№ 3 двойные, на петлях, во всем коридоре пол сосновых досок без окраски.
Двери	№ 4 одиночные, на простых крючьях без замка, такой же работы другие двери то же на простых крючьях с накладным скобелем.
Отхожее место	№ 4, в нем же окно без стекла с железною трубою и со всеми принадлежностями, пол из сосновых досок без покраски.
Сени	№ 2, под сходами кладовая, с простыми одиночными дверями, на железных крючках, с накладным скобелем, в ней окно одно, полу не имеется.
Двери	№ 7 двойные, на завесах, с железным замком и задвижками.
Комната	№ 3, прихожая, в ней окно одно, на петлях, с задвижками, пол из сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Печи	№ 1 и 2 голландские, при каждой по двое железных дверец, и с принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 8 двойные, на петлях, с задвижками и медным замком.

Закінчення

Комната	№ 5, в ней окон три двойных, на петлях, с задвижками и одною форточкою, зимовых окон 3. в одном из них форточка, пол сосновых досок, покрытый желтою масляною краскою.
Двери	№ 9 двойные, на завесах, с задвижками и медным замком.
Печь	№ 3 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 10 на петлях, без задвижек и замка.
Комната	№ 6, в ней окно одно, на петлях, с задвижками и зимовое одно с разбитым стеклом, пол сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Двери	№ 11 двойные, на петлях, с медными задвижками и таковым же замком, забиты наглухо.
Двери	№ 12 двойные, на завесах, с железными задвижками и изломанным замком.
Двери	№ 13 двойные, на петлях, с медными задвижками и таковым же замком.
Комната	№ 7, в ней окон два, на петлях, с задвижками, в окне № 9 форточка, пол сосновых досок.
Печь	№ 6 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 15 двойные, на завесах, с медными задвижками и железным замком.
Сени	№ 8, пол соснового дерева, без окраски.
Двери	№ 16 одиночные, на завесах, без замка.
Двери	№ 17 двойные, на петлях, при них для запора крючек, и с накладным скоблем, другие двери такого же разбора на завесах.
Двери	№ 8 одиночные, на простых крюках, с железным замком.
Комната	№ 9, в ней окон два глухих, пол сосновых досок покрытый красною масляною краскою.
Печь	№ 7 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 19 двойные, на петлях, с железными задвижками и таковым же замком.
Комната	№ 12, в ней окон двое, на завесах, с железными задвижками, зимовых окон двое, и в окне № 17 форточка, пол сосновых досок покрытый красною масляною краскою.
Двери	№ 23 двойные, на завесах, без замка и задвижек.
Сени	№ 10, пол сосновых досок покрытый красною масляною краскою.
Сходы	покрыты красною масляною краскою, на них одно глухое полуокно.
Комната	№ 11, в ней окон 4 на завесах, с задвижками и зимовых окон 4, внутренних ставней 4, пол сосновых досок покрытых красною масляною краскою.
Печь	№ 8 голландская, в ней дверец железных двое с принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 24 двойные, на петлях, с медными задвижками, без замка.
Комната	№ 13, в ней окон 2 на петлях, с задвижками, зимовых окон также 2. в окне № 20 форточка, ставней внутренних 2, пол сосновых досок покрытый красною масляною краскою.
Печь	№ 5 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 25 двойные, на завесах, с задвижками и железным замком.
Комната	№ 14, в ней окон 3 на петлях, с задвижками, в окне № 2 форточка, зимовых окон 3 и при них внутренних ставней 3, пол сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Печь	№ 4 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 26 двойные, на петлях, с 2-мя медными задвижками и таким же замком.
Комната	№ 15, в ней окон 3 на петлях, с задвижками в окне № 25 ^{го} форточка, зимовых окон 3, с одною форточкою и с одним разбитым стеклом, пол сосновых досок покрытый желтою масляною краскою.
Двери	№ 6, к выходу в сени двойные, на завесах, с одною изломанною задвижкою и железным замком.
Двери	№ 20 со входа с крыльца, двойные, на петлях, с железными задвижками и таковым же замком.
Двери	№ 21 одиночные, простой работы, на железных крючьях и с железным накладным скоблем.
Двери	№ 22 двойные, на завесах, с задвижками и замком, забиты наглухо.

Флигель занимаемый экономом казеннокоштных студентов Университета Св. Владимира

Двери	№ 1 простой работы, на железных крючках, с накладным скоблем.
Сени	№ 1, пола не имеется.
Двери	№ 2 простой работы, на железных крючьях.
Двери	№ 3 простой работы, одиночные, на железных крючьях, с накладною клямкою.
Комната	№ 2, в ней окон 2 глухих, пол сосновых досок без окраски.
Печь	№ 1, голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 5 простой работы, одиночные, на железных крючьях, с накладным скоблем.
Кладовая	№ 3, в ней окно одно глухое с железною решеткою, пол сосновых досок.
Комната	№ 4, в ней окон 2 глухих, пол сосновых досок без окраски.
Печь	№ 2 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками
Двери	№ 6 двойные, столярной работы, на петлях без замка.
Комната	№ 5, в ней окон 2 глухих, пол сосновых досок без окраски.
Двери	№ 7 простой работы, одиночные, на железных крючьях, с железною клямкою и крючком.
Двери	№ 8 одиночные, простой работы, на железных крючьях, с железною клямкою.
Кухня	№ 6, в ней окон глухих 3, в окне № 9 форточка; для варения пищи плита чугунная, с 6 ^{-ю} дирами и 6 ^{-ю} крышками, с трещинами в двух местах, котел для приготовления горячей воды чугунный один, духовая печь № 4 с железными дверцами, выложенная внутри листовым железом и с железною решеткою в два ряда в поперек, внизу маленькие дверцы, с принадлежащими чугунными вьюшками, пол из сосновых досок без окраски.
Печь	№ 4 для печения хлеба, с железною заслонкою и маленькими дверцами, с принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 9 одиночные, простой работы, на железных крючьях.
Людская	№ 8, в ней окон глухих 2. пол сосновых досок.
Печь	№ 6 для печения хлеба, с железною заслонкою, маленькими дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.
Двери	№ 10 одиночные, простой работы, на железных крючьях, с накладным скоблем.
Кладовая	№ 7 с одним глухим окном, при коем железная решетка, пол сосновых досок.
Двери	№ 11 одиночные, простой работы, на железных крючьях, с железною клямкою.
Комната	№ 9, в ней окон одно глухое, пол сосновых досок без окраски.
Печь	№ 7 голландская, с двумя железными дверцами и принадлежащими чугунными вьюшками.

Эконом благородного пансиона 9го класса Адамский Испр. Должн. Инспектора Студентов М. Линден.

Державний архів м. Києва. – Ф. 16: Фонд Університету Св. Володимира. – Оп. 370. – Спр. 18. – Арк. 315-321 зв.

Застрілі та маловживані слова та пояснення до документу:

Аршин – одиниця виміру довжини. У XIX ст. використовувався аршин довжиною 71,12 см [18, т. 2, с. 285].

Вьюшка – кришка, або засув, зазвичай, круглої форми із ручкою, якою закривають отвір в димарі для усунення тяги повітря [1, с. 168].

Голландская печь – прямокутної або квадратної форми, що мала глухий під і шість послідовно з'єднаних між собою опалювальних каналів. Порівняно зі старими димними і чадними печами без труб непогано прогрівала приміщення і не задимлювала його [18, т. 23а (44), с. 540-545].

Двери двойные – в данному випадку двостулкові (двійчасті) двері (але так могли називати й утеплені) [7, арк. 7а; 8, т. 1, с. 417-418].

Зимовое окно – вікно із додатковою рамою, що вставлялася у холодну пору року [4, арк. 74].

Зимовые двери – тут: двері склалися із двох частин, одна із яких була із суцільного масиву дерева [8, т. 1, с. 417-418].

Людская – приміщення для челяді [1, с. 499].

Накладной скобель – очевидно, в даному випадку мала на увазі вигнута півкругом скоба, вбита в двері, що слугувала в якості ручки, хоча, зазвичай, це була смужка металу, яка скріплювала річ, що складалася не з цільного масиву деревини [18, т. 30 (60), с. 215; 8, т. 4, с. 200].

"полу не имеется" – у приміщенні була земляна долівка – підлога, що утворювалася, вирівнювалася і могла обмазуватися глиною [1, с. 236].

Присутственные места – установи або їхня офіційна частина та приміщення, де відбувалася їхня ро-

бота. Присутственными місцями університету були Правління, Рада та їхні канцелярії [18, т. 25 (50), с. 255; 16, арк. 18].

Фундушевый конвикт – гуртожиток, що належав освітній організації (Волинському ліцею, незаможних вихованців-сиріт якого перевезли до Києва) [15, арк. 36 зв, 39; 18, т. 15а (30), с. 918, т. 36а (72), с. 879-880].

Холодный чулан – комірчина, що влаштовувалася в сінях, або іншому місці з тінювого боку будинку і відділялася від решти приміщення перегородкою або стіною. В ній зберігалися продукти харчування та майно [1, с. 445, 1348].

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Гол. ред.: В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1425 с. 2. Владимирский-Буданов М. Ф. История Императорского Университета Св. Владимира / М. Ф. Владимирский-Буданов. – К.: Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. – Т. 1. – 674, ХЛІ с. 3. Державний архів м. Києва (далі – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 370. – Спр. 18. – Арк. 263. 4. ДАК. – Ф. 16. – Оп. 370. – Спр. 108. – Арк. 74. 5. ДАК. – Ф. 16. – Оп. 465. – Спр. 1993. – Арк. 8-19. 6. ДАК. – Ф. 16. – Оп. 469. – Спр. 572. – Арк. 41-43. 7. ДАК. – Ф. 16. – Оп. 478. – Спр. 10. – Арк. 7а. 8. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – СПб.: М: Тип. М. О. Вольфа, 1882. – Т. 1-4. 9. З іменем святого Володимира: У 2-х кн. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – Кн. 1-2; 10. Иванов А. Е. Студенчество России конца XIX-начала XX века / А. И. Иванов. – М.: РОССПЭН, 1999. – 416 с. 11. Історія Київського університету / Відпов. ред.: О. З. Жмудський. – К.: КДУ, 1959. – 628 с. 12. Молчанов В. Б. Добробут студентів України в другій половині XIX – на початку XX ст. / В. Б. Молчанов // Укр. іст. журн. – 2005. – № 5. – С. 39-53. 13. Соловьев И. М. Русские университеты в их уставах и воспоминаниях современников / И. М. Соловьев. – СПб.: "Энергия", 1914. – Вып. 1. – [4], 206 с. 14. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 442. – Оп. 71. – Спр. 383. 15. ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 87. – Спр. 7. 16. ЦДІАК України. – Ф. 707. – Оп. 87. – Спр. 150. 17. Шип. Н. Студенти Київської духовної академії та навчально-виховний процес (XIX – початок XX ст.) / Н. Шип // Київ. старовина. – 2005. – № 4. – С. 19-30. 18. Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – СПб.: Тип. И. А. Ефрон, 1890-1907. – Т. 1-82.

Надійшла до редколегії 17.02.10